

چگونه توانستیم دانش آموزان را به درس ادبیات علاقه مند کنیم

محمدعلی صفی خانی^۱، محمدمهدی دهقانی^۲، شاهد پاسدار^۳، مهدی کوثری*^۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۲۹

تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۱۱/۲۵

چکیده

مقدمه و هدف: با توجه به اهمیت زبان به عنوان کامل‌ترین ابزار ارتباطی و جایگاه کلیدی درس ادبیات فارسی در این زمینه، این پژوهش با هدف یافتن راهکاری برای افزایش علاقه دانش‌آموزان به این درس انجام شد. پرسش اصلی این بود که چرا برخی دانش‌آموزان به ادبیات فارسی علاقه ندارند و چگونه می‌توان این بی‌علاقگی را برطرف ساخت.

روش پژوهش: روش پژوهش کیفی و از نوع اقدام پژوهی بود.

یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که نقش هدایت‌گر معلم در انتخاب و اجرای نمایش، مسیر را برای دانش‌آموزان هموار می‌کند. مشارکت فعال آنان در ساخت عروسک و طراحی صحنه، خلاقیت و علاقه‌شان را شکوفا می‌سازد. استفاده از فیلم‌های آموزشی، آگاهی و مهارت هنری دانش‌آموزان را افزایش می‌دهد. در نهایت، واگذاری مسئولیت به تمامی دانش‌آموزان در مراحل مختلف کار، احساس مسئولیت‌پذیری و همکاری گروهی را در آنان تقویت می‌کند.

نتیجه‌گیری: در مجموع، روش نمایشی با وجود زمان‌بر بودن، تأثیر شگرفی در افزایش مشارکت و علاقه دانش‌آموزان داشت و توانست کلاسی با مشارکت محدود را به محیطی پویا و با اشتیاق تبدیل کند. رضایت دانش‌آموزان و اولیا از شکوفایی استعدادها، مؤید کارآمدی این رویکرد در تدریس دروسی با قابلیت روایت‌پذیری است.

کلید واژه‌ها: دانش آموزان، ادبیات فارسی، علاقه، انگیزه

مقدمه

^۱ کارشناسی، گروه آموزش ابتدایی، پردیس شهید بهشتی، دانشگاه فرهنگیان، اقلید

^۲ کارشناسی، گروه آموزش ابتدایی، پردیس شهید بهشتی، دانشگاه فرهنگیان، اقلید

^۳ کارشناسی، گروه آموزش ابتدایی، پردیس شهید بهشتی، دانشگاه فرهنگیان، اقلید

* دکتری مدیریت آموزشی، استاد گروه آموزش ابتدایی دانشگاه فرهنگیان شهید بهشتی واحد اقلید، نویسنده مسئول

mahdikowsari@yahoo.com

زبان توسعه یافته‌ترین ابزار فکری است که برای برقراری ارتباط بین انسان‌ها و جوامع انسانی به کار گرفته می‌شود. گرچه با ابزارهای دیگری مانند علائم، هنرهای بصری همچون نقاشی و مجسمه سازی نیز می‌توان ارتباط برقرار نمود، اما انتقال مفاهیم پیچیده ذهنی به ساده‌ترین و کامل‌ترین شکل ممکن فقط از طریق زبان نوشتاری و گفتاری ممکن است. با توجه به مطالب یاد شده، آشکار می‌گردد که نقش و جایگاه درس ادبیات فارسی در زندگی انسان به چه میزان دارای اهمیت است. اما سؤال مهمی که مطرح می‌باشد آن است که، چرا بعضی از دانش آموزان به درس ادبیات فارسی علاقه مند نمی‌باشند؟ چرا در برر سی نتایج ارزش یابی درس ادبیات فارسی اغلب فراگیران از بخش واژگان و درک مفاهیم، نمره ی بیشتری از دست می‌دهند؟ چرا بعضی از دانش آموزان در پاسخ گویی به طور شفاهی دچار اضطراب می‌شوند؟ چرا بعضی از دبیران در تدریس این درس موفقیت چندانی ندارند؟ به راستی دلیل این ناکامی‌ها چیست و عوامل آن کدامند؟

داستان‌های کوتاه فارسی یا همان ایرانی از گذشته تا امروز مسیرهای متفاوتی را در محتوا، زبان و ساختار طی کرده‌اند. گاهی سراغ مسائل اجتماعی یا فرهنگی رفته‌اند، زمانی به درونیات شخصیت‌ها پرداخته‌اند و برخی دیگر به کنکاش در مسائل و روابط پیچیده‌ی مردم طبقه‌ی متوسط جامعه مشغول شده‌اند (مریم زرعتکار، ۱۳۹۹). اما این درس به دلایل مختلفی همچون داشتن لغاتی سخت که دانش آموزان با آن آشنایی ندارند یا در زندگی روزمره از آن استفاده نمی‌کنند و یا معانی پیچیده که درک آن‌ها در بعضی موارد سخت و دست نیافتنی است از محبوبیت این درس کاسته است. نحوه تدریس این درس باید به گونه‌ای باشد که علاقه دانش آموزان را به این درس جلب کند و این مهم زمانی اتفاق می‌افتد که معلم با خلاقیت خود این درس را به گونه‌ای تدریس کند که برای دانش آموزان جالب و سرگرم کننده باشد. مشکل من در این درس این بود که دانش آموزان توجه و تمایل کافی به این درس نداشتند و همچنین در کلاس مشارکت چندانی وجود نداشت که این موارد به دلیل عدم گوش دادن، بی‌توجهی و حضور ذهن نداشتن سر کلاس و همچنین صحبت‌های کلاسی که بین دانش‌آموزان اتفاق می‌افتاد بود.

با توجه به وضعیت کلاس که قابل قبول نبود تصمیم به تغییر کلی کلاس زدم که علاوه بر حل مشکلات فوق با روشی که اعمال می‌کنم باعث علاقمند شدن دانش آموزان شود. تغییرات به این صورت بود که دانش آموزان را گروه‌بندی کردم واز آنها می‌خواستم که درباره داستان با اعضای

گروه صحبت کنند و نظرات خود را جمع‌بندی و بیان کنند یا از آنها می‌خواستم که هر گروه خود را در جای شخصیتی از داستان قرار دهد به گونه‌ای که اگر جای آن فرد بودند چه تصمیمی برای وضعیت او در داستان می‌گرفتند. اما این کار هم موثر واقع نشد زیرا در گروه‌هایی که تشکیل داده بودم سعی کرده بودم که یکنواختی در همه گروه‌ها حفظ شود یعنی هر گروه شامل دانش‌آموزان قوی و ضعیف باشد که دانش‌آموزان ضعیف از دانش‌آموزان قوی الگو بگیرند و سعی کنند که خود را در گروه فعال نشان دهند اما این امر موثر واقع نشد زیرا دانش‌آموزان قوی تمام بار مسئولیت گروه را بر دوش گرفته بودند و دانش‌آموزان ضعیف از بار مسئولیت شانه خالی می‌کردند و همین امر سبب شد که دوباره به فکر تغییر وضعیت کلاس بیفتم.

جمع‌آوری اطلاعات (شواهد ۱)

از آنجایی که می‌دانید در رویکردهای جدید تعلیم و تربیت عرضه‌ی اطلاعات کافی نیست. بلکه روش تدریس دوسویه از اهمیت ویژه برخوردار است. نقش اصلی بر عهده‌ی دانش‌آموزان گذاشته می‌شود که با مشارکت مستقیم خود به فرآیند یادگیری شکل می‌دهند و شیوه‌های تفکر کردن را تمرین می‌کنند. که این عمل به صورت‌های مختلفی که در این پژوهش شرح داده شده است میسر می‌گردد.

با بررسی روش‌های مختلف تدریس و پرس و جوهای زیاد به نتایج رسیدم که با استفاده از هنر می‌توان کلاسی داشت که دانش‌آموزان با انجام فعالیت‌های عملی توجه کافی را داشته باشند زیرا در یک تعریف کلی از هنر چنین بیان می‌شود که خلاقیت درونی است تا بتواند خلایق را پر کند. بهره‌گیری بهینه از هنر و مهارت‌های وابسته به آن می‌تواند موجب اشاعه و ارائه مسائل و موضوعات یادگیری و آموزشی به صورت عینی گردد. لازمه ایجاد و استمرار این روند کمک به شکوفایی استعدادهایی چون خلاقیت تخیل و تجسم می‌باشد که می‌تواند در قالب نمایش و نقش‌های هنری در بهبود عملکرد تحصیلی کودکان عیان گردد. (صفرنواده و صفت کارحقی، ۱۳۹۵). و همین امر سبب می‌شود که فرد برای استفاده از خلاقیت خود تمام حواس خود را جمع کند که بتواند کار را به درستی انجام دهد. نمایش کوششی خلاق است که با آن می‌توان کودکان را به بیان عواطف و احساسات درونی خود تشویق کرد (هادی مرزبان، ۱۳۹۱).

هنر شاخه‌های مختلفی دارد و نمایش نیز یکی از شاخه‌های آن است. در واقع نمایش در یک معنای کلی یعنی A در نقش B وقتی که C نظاره‌گر آن باشد. اسلین مارتین در کتابش نمایش را قالبی برای اندیشه، روندی برای شناخت و شیوه‌ای برای برگردانیدن مفاهیم انتزاعی به شرایط ملموس انسانی به شمار می‌آورد. (اسلین مارتین، ۱۳۷۹)

دانش آموزان با انجام فعالیت‌های هنری خود، جهان و خالق جهان را بهتر می‌شناسند؛ حس زیبا شناسی خود را توسعه می‌دهند؛ حواس تفکر، تخیل و هوش آنها نیز تقویت شده است. تعدادی درونی و خلاقیتشان شکوفا می‌شود (مینا نواب صفوی، ۱۳۹۱). توجه به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان و سطح رشد هر یک از آنان یکی از ویژگی‌های تربیت هنری است که شیوه برخورد با دانش‌آموزان را تبیین می‌کند. این گونه است که انگیزه‌های درونی کودکان برای فعالیت هنری افزایش می‌یابد. این انگیزه‌ها را باید تشویق کرد تا آنها به میل خود به انجام دادن فعالیت‌های هنری بپردازند (سید عبد المجید شریف زاده، ۱۳۹۱).

با بررسی مقالات و کتب مختلف که درباره نحوه اجرای نمایش توضیح داده بودند اطلاعات به دست آوردیم و همچنین با انواع نمایش شامل دستکشی، میله‌ای، نخ، سایه‌ای و بن‌راکو آشنا شدیم. به دلیل وجود انواع نمایش باید به دو نکته توجه داشت: برای تنوع در کار سعی شود از انواع نمایش استفاده شود. با توجه به شرایط داستان نوع نمایش فرق کند. پس در نتیجه باید شرایطی در کلاس فراهم شود که بتوان نمایش را به درستی اجرا کرد. انواع نمایش که با وسیله انجام می‌شود مانند دستکشی، میله‌ای، نخ، سایه‌ای و بن‌راکو است و نوع دیگر هم به صورت تئاتر است که فرد با پوشیدن لباس و گریم‌های مختلف مثل ریش و سبیل خود را جای آن شخص در داستان قرار می‌دهد و جای آن نقش بازی می‌کند.

ارائه راه حل

در اجرای این روش از همان ابتدا بگویم که معلم نقش هدایتگر را دارد و به دانش‌آموزان کمک می‌کند که در روند اجرای نمایش به مشکل نخورند. دانش‌آموزان بعد از شنیدن قصه می‌توانند

حرکات و صداهای عناصر قصه را تقلید کنند همچنین در هنگام قصه گویی چند نفر در نقش عناصر قصه قرار بگیرند و حرکات و صداهای آن را اجرا کنند (هادی مرزبان، ۱۳۹۱).

در این روش ابتدا دانش آموزان با توجه به نوع داستانی که قرار است آن را به نمایش درآورند نوع نمایش خود را از انواع نمایش ذکر شده انتخاب می‌کنند که البته معلم باید در ملاک‌های انتخاب به آنها کمک کند برای مثال باید نمایش طوری باشد که هم از لحاظ مالی به خانواده‌ها برای تهیه و سایل فشار نیاید و همچنین داستان را به خوبی روایت کند و برای دانش آموزان جذاب باشد. اگر نمایش انتخاب شده از انواع عروسکی مثل دستکشی، میله‌ای و نخ‌بافتن باشد دانش‌آموزان می‌توانند عروسک‌های خود را به دو صورت بسازند:

در کلاس هنر با کمک معلم شخصیت مورد نظر را بسازند.
با کمک خانواده در خانه آن شخصیت را بسازند.

در هر دو حالت دانش آموزان اکثر کارها را انجام دهند تا از خلاقیت خود در ساخت آنها استفاده کنند که باعث شور و علاقه آنها در انجام کار شود. برای کیفیت بخشی به نمایش از دانش آموزانی استفاده کردم که هم استعداد این کار را داشتند و هم علاقمند به انجام آن بودند زیرا با جدیت بیشتری کار را انجام می‌دادند.

در مورد ساخت عروسک‌ها فیلم‌هایی را در کلاس هنر می‌آوردم که دانش آموزان با مشاهده آنها هم نحوه ساخت آنها را یاد می‌گرفتند و هم بخاطر اینکه به صورت فیلم در کلاس به نمایش می‌گذاشتم دانش آموزان با علاقه بیشتری به آن نگاه می‌کردند. برای اینکه علم دانش آموزان را درباره هنر نمایش بالا ببرم به آنها فیلم‌هایی که در آن نمایش عروسکی بود را می‌گذاشتم و آنها با دیدن فیلم هم سرگرم می‌شدند و هم با اجرای نمایش عروسکی آشنا می‌شدند.

با توجه به اینکه نمایش در محیط کلاس برگزار می‌شود باید به گونه‌ای آن را طراحی کرد که: متناسب با نوع نمایش باشد.

طراحی محیط متناسب با نوع داستان باشد.

در توضیح مورد اول منظور این است که اگر مثلاً نوع نمایش از نوع سایه‌ای است محیط کلاس نسبتاً تاریک باشد که وقتی نور به شخصیت‌ها می‌تابد سایه آنها به خوبی بر روی پرده مشخص باشد یا در مثال دیگر اگر نمایش از نوع نخی یا دستکشی است مکان اجرای نمایش باید به گونه‌ای باشد که بدن افرادی که دارند نمایش را اجرا می‌کنند مشخص نباشد.

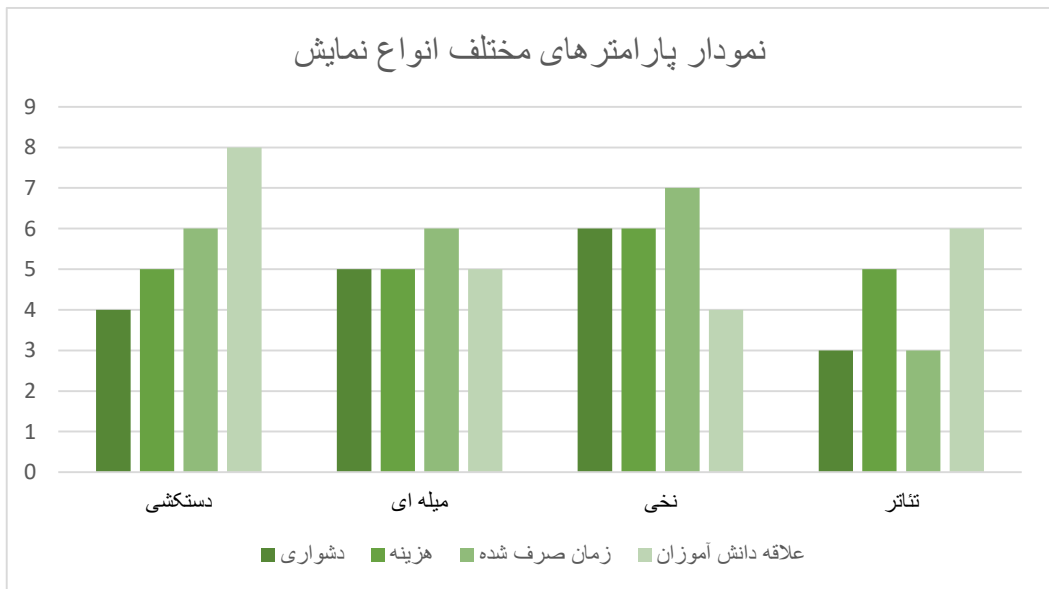
در توضیح مورد دوم که طراحی محیط است بیشتر به فضایی که داستان در آن جریان دارد اشاره می‌کند مثلاً اگر داستان درباره حیوانات یک جنگل است محیط به شکل جنگل باشد تا فضای حسی داستان به تماشاگران منتقل شود، یا حتی می‌توان با نقاشی کردن محیط داستان بر روی تخته فضای نمایش را بهتر کرد. نکته بعدی که دارای اهمیت بسیاری است این است که سعی شود که همه دانش‌آموزان در اجرای نمایش کاری را انجام دهند مثلاً تعدادی از دانش‌آموزان با توجه به شخصیت‌های داستان عروسک‌هایی را بسازند و تعدادی دیگر محیط نمایش را با توجه به شرایط داستان آماده کنند حتی اگر در اجرای نمایش نقشی ندارند. به وجود آوردن چنین شرایطی سبب مهم‌تر شدن نمایش برای دانش‌آموزان می‌شود زیرا هرچه همکاری آنها بیشتر شود احساس مسئولیت بیشتری در قبال نمایش دارند.

جمع‌آوری اطلاعات (شواهد ۲)

پس از مشاهده رفتار دانش‌آموزان فهمیدیم که ارتباط بیشتری با درس می‌گیرند و با شور و اشتیاق بیشتری در کلاس حاضر می‌شوند و دوست دارند که گوشه‌ای از کار را انجام دهند مثلاً اگر در نمایش حضور نداشتند اما عروسک برای نمایش می‌ساختند یا همانطور که گفتیم محیط را برای اجرای نمایش آماده می‌کردند. با بررسی رفتار دانش‌آموزان دیدیم که برای دیدن نمایش تمام حواس خود را جمع می‌کنند و با افراد کنار خود به صحبت مشغول نمی‌شوند و با شور و علاقه به نمایش نگاه می‌کنند و مشارکت حداکثری در کلاس دارند و خشکی که در کلاس فارسی بود به حداقل خود رسیده است.

وقتی کودکان یک متن نمایشی را می‌خوانند به مهارت‌های خواندن و سخن‌گفتن نیز دست می‌یابند آنها می‌آموزند که چگونه به طور کامل از لب‌ها دهان و زبان خود استفاده کنند و از این طریق بسیاری از مشکلات سخن‌گفتن آنها برطرف می‌شود (هادی مرزبان، ۱۳۹۱)

برای کلاس هنر هم فعالیت‌های زیادی به وجود آمده بود و در آن علاوه بر کارهای دیگر مثل نقاشی و ساخت کاردستی‌های مختلف، به تمرین و آماده شدن در نمایش نیز وقت اختصاص داده می‌شد و کاردستی‌های مربوط به داستان که شامل عروسک‌های مختلف بود نیز ساخته می‌شد. با توجه به مصاحبه‌ای که با دانش‌آموزان انجام دادم از آنها خواستم که با توجه به پارامترهای مشخص شده انواع نمایشی که انجام شد به آنها نمره دهند که نتیجه به این صورت درآمد:

نتیجه گیری

با این روش توانستم کلاسی که تقریباً در آن ۴۰ الی ۵۰ درصد دانش‌آموزان از توجه کافی

برخوردار نبودند و مشارکت چندانی در آن وجود نداشت را به کلاسی تبدیل کنم که می‌توان گفت ۱۰۰ درصد دانش‌آموزان با شور و علاقه بیشتری در آن حاضر شوند. همه دانش‌آموزان از این روش راضی بودند و می‌خواستند که بقیه درس‌هایی که مانند فارسی هستند مثل تاریخ و پیام‌های آسمانی که روایت‌های مختلفی در آن وجود دارد را نیز به همین گونه برگزار شود. طی روند انجام این کار دانش‌آموزانی بودند که متوجه استعداد و علاقه خود به کار نمایش شدند و همین امر باعث رضایت والدین از این موضوع بود زیرا می‌دیدند که فرزندشان وظایفی که به عهده‌شان بود را با صبر و حوصله و دقت زیاد انجام می‌دهند. اما تنها مشکل این روش این بود که وقت بسیاری را می‌گرفت و شاید می‌توان گفت که برای یک سال تحصیلی تنها برای ۴ الی ۵ درس فارسی می‌توان این روش را به کار برد.

منابع

- آمالی، ترزا. (۱۳۷۵). شکوفایی خلاقیت کودکان، مترجم: حسن قاسم زاده و پروین عظیمی، نشر دنیای نو، چاپ اول، تهران.
- دوست محمدی، ح.، مرویزاده، م.، دادفر، ر. و آیین، ط. (۱۳۹۵). اثربخشی قصه‌گویی خلاق بر توانایی حل مسئله و خلاقیت کودکان پیش‌دستانی. فصلنامه پژوهشنامه تربیتی، ۴۹، ۹۹-۱۴۴.
- دهقانی، بابک. (۱۳۹۲). نگاهی به میانی نمایشنامه نویسی و تحلیل نمایشنامه، چاپ اول، بندرعباس، شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۹۸۰۷-۱.
- دهقانی، بابک و سلمانی، سیما. (۱۳۹۷). تاثیر هنر نمایش بر میزان خلاقیت و یادگیری درس فارسی در مقطع ابتدایی (مطالعه موردی دانش‌آموزان پایه چهارم ابتدایی دبستان پسرانه سما بندرعباس). زراعتکار، مریم. (۱۳۹۹). انواع ژانرهای کتاب‌کدامند، مجله طاقچه.
- صفرنواده، مریم؛ صفت کارحقی، مریم. (۱۳۹۵). کاربرد هنر در فرایند یاددهی - یادگیری، تهران، نشر رشد فرهنگ، شابک: ۹۷۸۶۰۰۸۵۳۰۳۹۸.

لنگرودی، ک. و رجایی، ا. (۱۳۹۵). تأثیر برنامه درسی قصه‌گویی و نمایش خلاق بر خلاقیت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم ابتدایی در درس انشاء و هنر. *فصلنامه پژوهش در برنامه ریزی درسی*، ۲(۲۴)، ۱۱۸-۱۲۹.

مارتین، اسلین (۱۳۷۹). *نمایش چیست، مترجم: شیرین تعاونی (خالقی) تهران*، شابک ۹۶۴-۵۵۹۶-۱۶-۵.

نواب صفوی، مینا (۱۳۹۱). *راهنمای درس هنر، مؤلفان: مینا نواب صفوی و هادی مرزبان و سید عبدالمجید شریف زاده و فاطمه راد پور و فریبا شاپوریان و رضا مهدوی*، ناشر: اداره کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، شابک: ۹-۹-۱۴۲۰-۰۵-۹۶۴.

وات، فیونا (۱۴۰۱). *کتاب ۳۶۵ شیوه‌ی خلاق در هنر و کاردستی با دور ریختنی‌ها*، مترجم: نازنین نجفیان، انتشارات قدیانی.

ملاحظات اخلاقی

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در مطالعه حاضر فرم‌های مصاحبه آگاهانه توسط تمامی آزمودنی‌ها تکمیل شد.

حامی مالی

هزینه‌های مطالعه حاضر توسط نویسندگان مقاله تامین شد.

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان مقاله حاضر فاقد هرگونه تعارض منافع بوده است.

How I Managed to Make Students Interested in Literature Lessons

Mohammad Ali Safi khani^۱, Mohammad Mehdi Dehgani^۲, Shahed Pasdar^۳, Mehdi Kowsari^۴

Abstract

Introduction and goal: Considering the importance of language as the most complete means of communication and the key position of the Persian Literature lesson in this context, this research was conducted with the aim of finding a solution to increase students' interest in this subject. The main question was why some students are not interested in Persian Literature and how this disinterest can be resolved.

Research methodology: The research method was qualitative and of an action research type. and instrument was interview.

Findings: he findings showed that the teacher's guiding role in selecting and performing the play paves the way for the students. Their active participation in making puppets and designing the stage blossomed their creativity and interest. The use of educational films increased the students' awareness and artistic skills. Finally, assigning responsibility to all students in different stages of the work strengthened their sense of responsibility and group cooperation.

Conclusion: Despite being time-consuming, the dramatic method had a tremendous impact on increasing student participation and interest. It was able to transform a class with limited participation into a dynamic and enthusiastic environment. The satisfaction of students and parents with the flourishing of talents confirmed the effectiveness of this approach in teaching lessons with narrative potential.

Keywords: Students, Persian literature, Interest, Motivation

¹ Bachelor, elementary education department, Shahid Beheshti, Farhangian University, Eghlid

² Bachelor, elementary education department, Shahid Beheshti, Farhangian University, Eghlid

³ Bachelor, elementary education department, Shahid Beheshti, Farhangian University, Eghlid

⁴*PhD in educational management, Professor of elementary education department, Eghlid, Farhangian Shahid Beheshti University, mahdikowsari@yahoo.com